

Research paper

Investigating the causes and consequences of formal divorce from the point of view of social security organization managers

Narges Asgarkhani . Ph.D. student, Tehran west Branch †Islamic Azad University

Zahra Zare . Associate professor of sociology . Tehran East Branch † Islamic Azad

University . E- mail: Zahra.zare@iau.ac.ir

Soroush Fathi . Assistant professor of sociology . Tehran west Branch † Islamic

Azad University

Abstract

Introduction: Today, with the development of societies and the expansion of science and laws; Humanity, while benefiting from its positive effects, has been exposed to new problems. In some cases, developments are manifested in the form of laws and regulations in society And the goals of these laws are to preserve human and social values, which are sometimes negatively exploited Among them, we can mention the issue of virtual divorce. The purpose of this research is to investigate the causes and consequences of virtual divorces of divorced women pensioners from the point of view of social security organization managers.. **Method:** This research is qualitative and was conducted by field method And by using targeted sampling among managers and experts of social security organization And the data collection tool is interview. **Results:** According to managers, the main reasons for formal divorce are economic, social factors , policies of the social security system, lack of coverage by institutions in charge of social welfare , opportunistic and profit-seeking behaviors and the role of the media and the consequences of formal divorce they pointed to social effects such as the collapse of the family foundation, spread of moral corruption, breaking shame of divorce, occurrence of injustice,etc.

Conflict of interest:

According to the authors † the article did not have any conflict of interest

Key words: social security organization, fake divorce, pensioner

نوع مقاله : پژوهشی

موضوع : بررسی علل و پیامدهای طلاق صوری از دیدگاه مدیران سازمان تامین اجتماعی

نرگس عسگرخانی^۱

زهرا زارع^۲

سروش فتحي^۳

چکیده

مقدمه : امروزه با پیشرفت جوامع و گسترش علوم و قوانین؛ بشر ضمن بهره مندی از آثار مثبت آن، در معرض مشکلات جدیدی قرار گرفته است. در پاره ای از موارد پیشرفت ها در قالب قوانین و مقررات در جامعه نمود پیدا می کنند و اهداف این قوانین حفظ ارزشهای انسانی و اجتماعی می باشد که گاهی مورد بهره برداری منفی قرار می گیرد از آن جمله می توان به مسئله طلاق صوری اشاره کرد هدف این پژوهش بررسی علل و پیامدهای طلاق های صوری زنان مستمری بگیر مطلقه صوری از دیدگاه مدیران سازمان تامین اجتماعی می باشد. **روش :** این پژوهش کیفی بوده و به روش میدانی انجام شده است و روش نمونه گیری آن هدفمند و از میان مدیران تامین اجتماعی و ابزار جمع آوری داده ها مصاحبه می باشد. **نتایج :** از نظر مدیران ، دلایل عمده طلاق صوری به عوامل اقتصادی، اجتماعی، سیاست‌های نظام تأمین اجتماعی، فقدان پوشش نهادهای متولی مساعدت‌های اجتماعی، رفتارهای فرصت-طلبانه و سودجویانه و نقش رسانه بوده و از پیامدهای طلاق صوری به تأثیرات اجتماعی همچون فروپاشی بنیان خانواده، رواج فساد اخلاقی، شکسته شدن قبح طلاق، بروز بی‌عدالتی و ... اشاره کردند. واژگان کلیدی : سازمان تامین اجتماعی ، طلاق صوری ، مستمری بگیر

۱- دانشجوی دکتری ، گروه جامعه شناسی ، واحد تهران غرب ، دانشگاه آزاد اسلامی ، تهران ، ایران

۲- دانشیار گروه جامعه شناسی ، واحد تهران شرق ، دانشگاه آزاد اسلامی ، تهران ، ایران (نویسنده مسئول)
E- mail: Zahra.zare@iau.ac.ir

۳- استادیار گروه جامعه شناسی ، واحد تهران غرب ، دانشگاه آزاد اسلامی ، تهران ، ایران

مقدمه

مسائل نهاد خانواده همواره نظر کارشناسان خانواده و محققان حوزه های مختلف پژوهشی به ویژه جامعه شناسان را به خود جلب نموده است و برنامه ریزان و سیاست گذاران اجتماعی حفظ انسجام خانواده را برای حفظ و بقای جامعه ای سالم، ضروری می دانند که در این میان در برخی از موارد شاهد عدم هماهنگی نظام حقوقی و قواعد حاکم بر آن با سایر نهادها از جمله خانواده باعث بروز مشکلاتی در جامعه می گردد که می توان شاهد بروز پدیده ای نوظهور بنام طلاق صوری گردید. طلاق هایی که مانع از تداوم خانواده نمی گردند و اعضای خانواده در کنار هم به زندگی ادامه می دهند. در بحث طلاق های صوری اگر به جایگاه قانونی آن (قانون حمایت از خانواده) توجه کنیم، این قانون که در سال ۱۳۹۱ به تصویب رسید و با اجرایی شدن آن در سال ۱۳۹۲ در راستای پشتیبانی از افراد جامعه به ویژه آن دسته از زنانی که بر اثر طلاق با چالش های اقتصادی و اجتماعی مواجه شده اند، وضع شده است. متأسفانه در حال حاضر در پاره ای از موارد پارادایم های لازم برای هماهنگی رفع معضلات جامعه وجود ندارد وقتی اینگونه باشد بحث توسعه فقر می تواند به ازدواج های صوری یا طلاق صوری بیانجامد. نوعی از این طلاق های صوری که به صورت توافقی بوده و در کشور ما و خانواده های ایرانی به طلاق تامین اجتماعی معروف شده و رایج گردیده که با هدف بهره مندی زوجه از امتیاز مستمری تامین اجتماعی والدین درگذشته خود بوده و عملاً زندگی زوجین در قالب رجوع شرعی غیر رسمی استمرار می یابد. هدف این پژوهش بررسی علل و پیامدهای طلاق صوری از منظر مدیران و خبرگان سازمان تامین اجتماعی می باشد.

بیان مساله و ضرورت تحقیق

خانواده به عنوان نماینده و ذینفع توسعه نقش حساس و مهمی در شکل دهی به جامعه ایفا می کند. خانواده ابزار اصلی انسجام جامعه بوده و این کار را از طریق فعالیت اجتماعی خود انجام می دهد. (۱) یکی از نهادهای اجتماعی مهم جامعه خانواده است که در بستر خود اعضاء را پرورش داده و حمایت می کند، در جامعه کنونی شکل و کارکرد خانواده دستخوش تغییراتی شده است که از جمله این تغییرات می توان به کوچک شدن خانواده (در قالب خانواده هسته ای کم فرزند یا بی فرزند)، دیر تشکیل شدن خانواده و افزایش سن تجرد، افزایش طلاق، ازدواج های مجدد و زندگی های مشترک بدون ازدواج را اشاره کرد. انسان موجودی اجتماعی است و برای آنکه بتواند نیازهای خود را در قبال تداوم حیات استمرار بخشد به زندگی گروهی و ارتباط با سایر هموعان خود نیازمند است. از جمله نیازمندی ها نیازهای روحی و جسمانی است که با ازدواج و تشکیل خانواده برآورد میشود. این که موضوع خانواده یکی از مهمترین نهادهای

اجتماعی است صحیح است ولی باید در نظر داشت که اکثر نهادهای اجتماعی نیز متأثر از خانواده بوده و سلامتی خود را مدیون سلامت خانواده و تربیت افراد سالم در آن هستند. لذا چنانچه هر کدام از کارکردهای خانواده به نوع مطلوب در بطن خانواده اجرا نگردد، آثاری منفی زیادی را بر نهادهای اجتماعی و جامعه وارد می آورد. مسائلی چون اعتیاد، سرقت، عضویت در باندهای فساد، قتل، قاچاق، انواع جرم و جنایات، فسادهای مختلف؛ همه و همه منشاء اصلی خود را از سوء کارکردهای خانواده می گیرند، که تنها پاره ای از آثار منفی موجود در جامعه منتج شده از سوء کارکردهای خانواده می باشند. در بهترین حالت ممکن، چنانچه سوء کارکردهای خانواده آثار فوق را تحمیل جامعه نکنند، باعث ایجاد فرزندان ضعیف، سست و بدور از تعقل صحیح می گردد که نه تنها به جامعه و بهبود آن کمکی نمی کنند، بلکه نقشی سربار و هزینه ساز را برای جامعه خواهند داشت. برای خانواده کارکردهای زیادی را می توان برشمرد که از مهمترین آنها کارکرد زیستی و تولید مثل، تربیتی و آموزشی، ارضاء و اقناع نیازهای جنسی، سلامت جسمی و روانی و کارکرد اقتصادی و اجتماعی می باشد. یکی از مسائلی که بر کارکردهای خانواده تأثیر می گذارد و آثار مثبت آنرا به آثاری منفی در جامعه تبدیل می نماید و موجب تخریب جامعه می گردد، مسئله و موضوع طلاق والدین و آثار آن بر فرزندان است. به گونه ای که طلاق را می توان یکی از مهمترین منابع آسیب رسان به خانواده و جامعه امروزی دانست. طلاق نتیجه حل نشدن مساله های زناشویی یا حل نشدن قانونی و رسمی مشکلات زوجین است. (۲) البته هدف این پژوهش بررسی موضوعات طلاق صرف نیست و حالتی از طلاق را بررسی می نماید که در جامعه امروزی با عنوان طلاق صوری مطرح می باشد که به طلاق صوری یا کاسب کارانه معروف است و به طلاقی گفته می شود که هدف آن جدایی زوج نباشد و به نیت دیگری صورت پذیرد. معمولاً در طلاق صوری، زن و شوهر از منظر قانونی طلاق می گیرند، لیکن با یکدیگر هم زندگی می کنند و این زندگی در کنار یکدیگر با توجه به مسائل دینی که در خانواده ایرانی جاری می باشد، بصورت عقد موقت یا صیغه است. این پدیده تحت تأثیر مشکلات و مسائل زنان و خانواده در جامعه و امکانات و قوانین حمایت کننده از زنان قرار دارد. چرا که به دلیل شرایط و توجه بیشتر به حقوق زنان قوانین حمایت کننده بیشتری نسبت به قبل از سوی نهادهای مختلف وضع و اعمال می شود که این موضوع می تواند زنان و خانواده را برای کسب منفعت های آن ترغیب به طلاق و تجرد کند؛ دریافت مستمری پدر، معافیت سربازی فرزند، دریافت خدمات اجتماعی و نظایر آن، مزایای اجتماعی و کمک های غالباً دولتی برای حمایت از زنان است. بنابراین طلاق های صوری یکی از مباحث مهمی است که بیشتر به مسئله رفاه و تامین اجتماعی باز می گردد. طلاق صوری آثار منفی زیادی برای زوج ها به بار خواهد آورد. برای نمونه، میزان تعهد آنها به یکدیگر را کاهش می دهد و امکان ارتباط های موازی در میان این افراد بالا خواهد رفت. یعنی ارتباط های فرا زناشویی در میان این افراد افزایش می یابد. در صورت درگذشت یکی از زوج ها در هنگام طلاق صوری، حقوق فرد مقابل از میان می رود و این آثار سنگینی به لحاظ اقتصادی برای وی ایجاد می کند. همچنین طلاق های صوری موجب می شود که حجم

مصارف صندوق بازنشستگی سازمان تامین اجتماعی بالا برود و ضررهای جبران ناپذیری به منابع مالی صندوق وارد شود. طلاق صوری با ترک کار دختران جوان به منظور دریافت مستمری عاملی ضد اشتغال است. و با انجام طلاق صوری، زنان مطلقه همه حمایت‌های قانونی موجود برای یک زن متأهل را از خود سلب می‌کنند و بعضاً در معرض انواع آسیب‌ها قرار می‌گیرند. و افراد سوء استفاده‌کننده از این قانون، با این کار خود و خانواده خود را در معرض فروپاشی همیشگی قرار می‌دهند. با توجه به اینکه در سالهای اخیر طلاق‌های صوری بشدت افزایش یافته و پژوهشگر به واسطه شغل خود و بعنوان کارمند سازمان تامین اجتماعی شاهد مراجعات مکرر زنان و ارائه طلاق نامه جهت دریافت مستمری والدین متوفی خویش به سازمان بوده، لذا اقدام به پژوهش و بررسی علت و ریشه یابی این موضوع از منظر و نگاه مدیران سازمان تامین اجتماعی نموده است. با توجه به مطالب فوق، و این که موضوع پژوهش با توجه به اهمیت خانواده و ثبات آن که موضوع مهمی بوده و فاقد پیشینه تحقیق کافی می‌باشد، نیاز به بررسی دلایل و پیامدهای آن از دیدگاه مدیران سازمان تامین اجتماعی ضروری به نظر می‌رسد.

ادبیات و پیشینه تحقیق

در طلاق صوری علیرغم زندگی اعضای خانواده با هم، چالش‌ها و مسائل فردی، خانوادگی و اجتماعی در پی دارد که بدلیل جدید بودن موضوع، مطالعات کمی بر روی آن صورت گرفته است. بیشتر تحقیقات انجام گرفته، در زمینه طلاق‌های قانونی و عوامل اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی تاثیرگذار و پیامدهای آن می‌باشد. (۳) (۴) (۵) (۶) (۷) (۸) (۹) (۱۰) تحقیقی که در سال ۱۳۹۷ توسط درگاهی و همکاران انجام گرفته، به رابطه مثبت بین بیکاری و تورم و نرخ طلاق اشاره کرده‌اند. (۱۱) همچنین برخی تحقیقات نشان دهنده نگرش مثبت افراد به طلاق است، از جمله تحقیقی با عنوان نگرش و تصور از پیامدهای طلاق و تمایل و گرایش جوانان به طلاق که توسط رسول صادقی در سال ۱۳۹۶ انجام گرفته است، اشاره می‌کند که حدود یک پنجم جوانان متأهل که تمایل زیادی به گرفتن طلاق دارند عمدتاً تصور و ارزیابی مثبتی از پیامدها و زندگی بعد از طلاق دارند. (۱۲) در پژوهشی که توسط اعتمادی فر در سال ۱۳۹۹ با عنوان "ازدواج‌ها و طلاق‌های کاسب کارانه در ایران" انجام گرفته و در آن به توضیح خانواده در ایران پرداخته و ازدواج و طلاق‌های کاسب کارانه را بعنوان واقعیت اجتماعی مورد بررسی قرار داده است در این پژوهش به این نتیجه رسیده شده است که ازدواج‌ها و طلاق‌های کاسب کارانه هرچند قانونی هستند اما نشانی از جان و روح حقوق ندارند در این شرایط نظام حقوقی قدرت تامین اعتبار قواعد حاکم بر خانواده را فی نفسه نداشته و حقوق فرمال پدید آمده نه تنها نمی‌تواند توجیهی بر عملکرد مجریان رسمی خود داشته باشد بلکه مشروعیت خود را در حوزه‌های دیگر از دست می‌دهد. (۱۳) در پژوهشی که در سال ۱۳۹۹ با عنوان "طلاق صوری از نظر فقه مذاهب و حقوق ایران" که توسط معروفی و همکاران انجام گرفته، به بررسی دیدگاه فقه‌ها و حقوق ایران پرداخته و به بیان مباحث فقهی با موضوع طلاق

صوری می پردازد . و بیان می کند فقه ها در اینکه در طلاق صوری طلاق واقع می شود اجماع دارند و تحصیل هر نوع مال و یا امتیازی که در نتیجه این موضوع بدست می آید تحصیل مال نامشروع و آن را حرام دانسته اند و در حقوق ایران نیز جرم انگاری شده است . (۱۴) وانگ جاین و دیگران (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان طلاق جعلی منافع محور در چین انجام دادند عنوان نمودند در مورد تصور زوج های چینی که به طلاق جعلی متوسل می شوند اطلاعات کمی موجود است . این مطالعه با غنی سازی توضیحات محرک های طلاق جعلی و اثرات منفی بیان می کند که می بایست در رابطه بین دولت ، سیاست یا قانون و جامعه در چین معاصر تجدید نظر شود. (۱۵) لوگونان (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان اثر حقوقی و کنترل رویه ای طلاق غیر واقعی بیان می کند در کشور چین پدیده " طلاق جعلی " همیشه وجود دارد . در حال حاضر با قیمت بسیار بالای اقامت در شهرهای درجه یک و انواع سیاست های محدودیت در خرید مسکن ، پدیده طلاق جعلی رو به افزایش است . (۱۶) اس اکاواتی (۲۰۲۱) تحقیقی با عنوان مروری بر وضعیت ازدواج با استفاده از گواهی طلاق جعلی نموده است که این مطالعه با هدف تعیین پیامدهای قانونی ازدواج با استفاده از طلاق جعلی انجام شده است و همچنین برای اطلاع از مجازات های قانونی اعمال شده بر فردی که با استفاده از طلاق جعلی ازدواج می کند . نتیجه این تحقیق این است که وضعیت تاهل با استفاده از طلاق جعلی قابل لغو است و طرفین وضعیت خود را مانند قبل از ازدواج خواهند داشت و اشخاصی که در ارتکاب جرم جعل نقش داشته باشند به هشت سال حبس محکوم می شوند . (۱۷) رامندانی و همکاران در سال (۲۰۲۱) در پژوهشی بنام اپلیکیشن آنلاین برای تشخیص طلاق واقعی و جعلی در دادگاه دینی انجام دادند بیان می کنند طلاق سند بسیار مهمی است که وضعیت حقوقی طرفین را توضیح می دهد . موانعی برای گردش طلاق جعلی در جامعه وجود دارد . نتیجه این پژوهش نشان می دهد نیاز به بروزرسانی ها بهبود هایی در برنامه ها مانند ادغام یک پایگاه داده ملی با اتصال به دادگاه های مذهبی در سراسر اندونزی مورد نیاز است تا بتوان به این اطلاعات در سطح ملی دسترسی داشت . (۱۸)

مبانی نظری

نظریه آنتونی گیدنز

یکی از نظریه پردازان مدرنیته ، آنتونی گیدنز می باشد . به اعتقاد او مهم ترین و خاص ترین گسست ها با دوران مدرن ملازم اند . شیوه های زندگی یا زیستی ملازم با مدرنیته ، سبب جدایی و دور شدن افراد از تمام انواع نظم اجتماعی سنتی شده است . گیدنز یکی از مهمترین آفت های اجتماعی را که مخل نظم هر جامعه ای است و آن را با مشکل جدی مواجه می سازد ، فقدان اعتماد میان اعضای جامعه یا به اصطلاح بی اعتمادی می داند . گسترش بی اعتمادی در روابط اجتماعی و گسترش انواع انحرافات اخلاقی در سطح جامعه ، به نهاد خانواده و مناسبت های انسانی نیز تسری یافته و اساساً کیفیت ارتباط با دیگران را دچار تزلزل کرده است. (۱۹) بنابراین وقتی افراد جامعه به یکدیگر اعتماد ندارند ، با احتیاط بیشتری ازدواج می

کنند و حتی گاهی ممکن است این کار انصراف دهند. از نظر گیدنز، طی چند دهه گذشته جوامع شاهد چنان چرخش و تحولی در الگوهای خانواده بودند که برای نسل‌های پیشین تصور ناپذیر بود. تنوع گسترده‌ی شکل‌های خانواده و خانوار یکی از خصیصه‌های روزمره عصر ما شده است. گرایش مردم به ازدواج کردن کمتر از گذشته شده است و اگر هم ازدواج کنند در سن بالاتری ازدواج می‌کنند و نرخ طلاق افزایش چشمگیری یافته است. این یکی از عوامل افزایش خانواده‌های تک‌والدی می‌باشد. شمار کسانی که تصمیم می‌گیرند پیش از ازدواج یا اصلاً به جای ازدواج با هم زندگی کنند، هم‌بالین باشند، روز به روز بیشتر می‌شود. خلاصه‌دنیای خانواده با آن چه ۵۰ سال پیش بود، تفاوت زیادی پیدا کرده است. با اینکه نهادهای خانواده و ازدواج هنوز موجود هستند و در زندگی ما اهمیت دارند، خصوصیات آنها به صورت فاحش و نمایانی تغییر کرده است.

نظریه فشار ساختاری

مرتن با طرح نظریه «فشار ساختاری»، رفتارهای انحرافی را نتیجه فشارهای جامعه دانست که بعضی مردم را وادار به کجروی می‌کند. (۲۰) به اعتقاد او دو عنصر در ساختارهای اجتماعی - فرهنگی مهم است. این دو عنصر که در تجزیه و تحلیل‌ها تفکیک ناپذیرند، در وضعیت عینی با یکدیگر درهم آمیخته‌اند و عبارتند از: اهداف و وسایل. اهداف، یعنی هدف‌ها، منظورها و علاقه‌هایی که به وسیله فرهنگ جامعه تعریف و تعیین شده و برای همه اعضای جامعه یا بخش‌هایی از آن به صورت هدف‌هایی مشروع درآمده است. در واقع، اهداف، چارچوب مرجع آرمانی رفتار هستند که ارزش تلاش کردن دارند. وسایل نیز عنصر دوم ساختار فرهنگی هستند که شیوه‌های پذیرفتنی رسیدن به این اهداف را تعیین، تنظیم و نظارت می‌کنند. (۲۱)

نظریه جان برناردز

نهاد خانواده رکن بنیادین اجتماع بشری است و به علت پیوستگی آن با حیات اجتماعی تغییرات و تحولات جامعه می‌تواند موجب تغییر در نوع ساختار و کارکردهای خانواده شود. در سال‌های اخیر، کشور ما تغییرات و تحولات گسترده‌ای را تجربه کرده است که به طور طبیعی می‌تواند این عنصر پایه‌های فرهنگ، یعنی خانواده، را متحول سازد. تغییرات، در نوع ساختار و کارکردهای خانواده، مشکلات و ظرفیتهایی را در کانون خانواده ایجاد می‌کند. به عبارتی دیگر، پاره‌ای از تحولات مثبت و برخی دیگر منفی ارزیابی می‌شود و در صورت استفاده بهینه از ظرفیتهای فرصت‌ها و امکانات شرایط مطلوب مادی و معنوی در زندگی خانوادگی فراهم می‌شود و در صورت غفلت از ساختارهای تأثیرگذار در تضعیف نهاد خانواده بنیادهای آن روزبه روز متزلزل می‌شود، چنان که در بسیاری از جوامع غربی که فرهنگ فردگرایی و آزادی بی‌قید و شرط و لذت‌طلبی و همباشی جایگزین خانواده شده، ازدواج حالت ارزشی خود را به تدریج از دست داده است؛ از این رو، در سال‌های اخیر، با رواج طلاق و همزیستی آزاد و تبعات منفی ناشی از آنها، مطالعات مربوط به پایدارسازی خانواده در این گونه جوامع شتاب بیشتری گرفته است. (۲۲) طبق

دیدگاه جان برناردز نمی توانیم خانواده های امروزی را که از نوع هسته ای می باشند بدون عیب و نقص دانسته و آنها را عاری از مشکلات اجتماعی و اقتصادی از جمله خشونت ، خیانت ، اعتیاد ، فقر ، طلاق و... بدانیم . در زندگی و خانواده های امروزی این مسائل را می توان بصورت وفور مشاهده نمود و این عوامل خود موجب فروپاشی خانواده ها گشته و انواع طلاق را ایجاد می نماید.

نظریه ویلیام گود

طلاق را نتیجه گسترش خانواده هسته ای و سست شدن سنت ها میدانند . از دیدگاه وی هرچه از نظام زمین داری به جامعه صنعتی حرکت می کنیم ، فراوانی طلاق افزایش می یابد . ویلیام گود با مطرح کردن نظریه انقلاب جهانی در الگوهای خانواده به گستره ی تاثیرات فرآیند نوسازی و خانواده و الگوهای ازدواج اشاره می کند و معتقد است این فرآیند در سطوح مختلف فردی و اجتماعی ، ازدواج و الگوهای آن را تحت تاثیر قرار می دهد . گود بر اساس این نظریه دگرگونی های به وجود آمده در خانواده را نتیجه اجتناب ناپذیر دگرگونی های ساختاری جامعه و دگرگونی های ایدئولوژیک می داند . به عقیده او زمانی که دگرگونی های ایدئولوژیک نیز در سطح کلان رخ می دهد ، سازمان های خرد یعنی خانواده نیز اجبارا باید خود را با دگرگونی های سطح کلان انطباق دهند . به باور گود فرآیند نوسازی در سطوح مختلف فردی و اجتماعی ، نهاد خانواده و ابعاد فردی و اجتماعی آن را به شدت تحت تاثیر قرار می دهد . نظام های خانواده ی گسترده و دیگر گروه های خویشاوندی از هم می پاشند و حتی حرکتی جهانی در جهت برتری خانواده هسته ای ایجاد می کنند . زنان از حق انتخاب بیشتری در ازدواج و تصمیم گیری در خانواده برخوردار شده اند . انتخاب آزادانه همسر ، توافق اولیه بین زن و شوهر و ضرورت علاقه دوجانبه بین آنها از نتایج سازگاری خانواده با زندگی مدرن است . در نتیجه ، ازدواج های کاملاً سنتی و خویشاوندی که مشخصه فرهنگ های سنتی بوده ، کاسته شده است . نابسامانی سازمان خانوادگی یا گسیختگی آن را می توان به عنوان شکستن واحد خانوادگی یا گسیختگی ساخت نقش های اجتماعی به علت قصور یا ناتوانی یک یا چند عضو خانواده در اجرای نقش های خود تعریف کرد . (۲۳)

اهداف تحقیق :

هدف از این پژوهش بررسی علل و پیامدهای طلاق صوری از دیدگاه مدیران و خبرگان سازمان تامین اجتماعی می باشد که با توجه به مصاحبه های انجام گرفته هدف بررسی موارد ذیل می باشد :

- ۱- علل اقدام فرزندان اناث به گرفتن طلاق صوری جهت دریافت مستمری
- ۲- فرایندهای خلاء موجود در سیستم تامین اجتماعی که باعث افزایش مسئله طلاق های صوری گردیده است
- ۳- پیامدهای طلاق صوری جهت دریافت مستمری در سازمان تامین اجتماعی

۴- راهکارها جهت جلوگیری از افزایش طلاق های صوری

۵- مشکلات ناشی از طلاق صوری برای زنان

۶- طلاق صوری و پیامدهای اقتصادی آن در سطح کلان بر نظام کشور

۷- اثرات طلاق صوری بر پیکره اجتماعی کشور

روش شناسی

این پژوهش کیفی بوده و به روش میدانی انجام گردیده و روش نمونه گیری ، هدفمند می باشد و جامعه آماری مدیران و خبرگان سازمان تامین اجتماعی می باشند که ۵ نفر از آنها که بیشترین اطلاعات و ارتباط را با مسائل مستمری بازماندگان داشتند به روش نمونه گیری هدفمند انتخاب گردیدند . و روش جمع آوری داده ها از طریق مصاحبه عمیق می باشد و براساس سوالات اصلی پژوهش تعیین شده و در حین مصاحبه نسبت به یادداشت برداری مطالب اقدام و همچنین با هماهنگی و کسب اجازه از مصاحبه شوندگان همه مصاحبه ها ضبط شده است و بعد از آن اقدام به پیاده سازی مصاحبه ها و بصورت متون نسبت به بررسی و دسته بندی آنها اقدام گردید . ابتدا به مشخصات زمینه ای نمونه های تحقیق اشاره می کنیم که از بین این افراد یک نفر دارای مدرک دکتری ، یک نفر دانشجوی دکتری ، یک نفر فوق لیسانس و دو نفر لیسانس می باشند .

جدول شماره ۱: مشخصات زمینه ای نمونه تحقیق

کد مصاحبه شونده	جنسیت	سمت	تحصیلات	سابقه ی کار
۱	مرد	مشاور مدیرکل شرق تهران	دانشجوی دکتری حقوق	۲۴ سال
۲	مرد	رئیس اداره بازماندگان ستاد مرکزی تأمین اجتماعی	دکتری جامعه شناسی	۲۲ سال
۳	مرد	ریاست شعبه	کارشناس ارشد بیمه	۲۰ سال
۴	مرد	رئیس واحد مستمری اداره کل شهرستان های استان تهران	لیسانس	۲۵ سال
۵	زن	معاونت بیمه ای شعبه ملارد	لیسانس	۲۷ سال

یافته ها :

بعد از انجام مصاحبه ها با نمونه های مورد نظر اقدام به طبقه بندی پاسخ ها طبق سوالات تحقیق گردید که در این قسمت ارائه می گردد.

علل اقدام فرزندان اناث به گرفتن طلاق صوری جهت دریافت مستمری

علل اقتصادی

علل اجتماعی

سیاست های نظام تأمین اجتماعی

فقدان پوشش نهادهای متولی مساعدت های اجتماعی

رفتارهای فرصت طلبانه و سودجویانه

نقش رسانه

مدیران معتقدند مسائل اجتماعی دارای پیچیدگی خاص خود و دارای ابعاد و دلایل پیچیده ای است که ممکن است یک بعد آن دیده شود، ولی ابعاد دیگر آن نادیده گرفته شوند. از منظر آنان علاوه بر مسائل اقتصادی، دگردیسی هایی که در خانواده ها شکل گرفته مثل مصرفی شدن، کالایی شدن، جهانی شدن و همه این ها در تغییرات خانواده تأثیر گذاشته اند (مصاحبه شونده شماره ۱) . پاسخ های مدیران تأمین اجتماعی حاکی از آن بود که هم مسائل اجتماعی، اقتصادی جامعه و هم رفتارهای فرصت طلبانه و سودجویانه فردی، می تواند دلایل طلاق صوری باشند. مسائل اقتصادی از آن جهت مورد تأکید قرار گرفت که بی ثباتی اقتصادی در جامعه را یکی از دلایل طلاق صوری می دانستند، چراکه بحران بیکاری هم برای مردان و هم برای زنان و به دنبال آن فقر و آسیب های اجتماعی در جامعه سبب گرایش افراد به دریافت مستمری شده است و از سویی دیگر این مسائل اقتصادی منجر به مسائل اجتماعی همچون نابسامانی های خانوادگی شده است که این امر به این مسئله دامن زده است (مصاحبه شونده شماره ۲) . از سوی دیگر سیاست های نظام تأمین اجتماعی نیز از آن جهت به عنوان یک عامل شناخته شدند که پوشش نظام های تأمین اجتماعی در سطح جامعه وجود ندارد. مدیران این عامل را یکی دیگر از دلایل مهم طلاق های صوری می دانستند، چون برخی از افراد بیمه پرداز نبودند بنابراین نمی توانستند از مزایای تأمین اجتماعی بهره مند شوند و الآن که مستمری پدر بعد از فوت وجود دارد اقدام به گرفتن طلاق، جهت استفاده از مستمری پدر می نماید. بنابراین هم افراد زیادی در لیست انتظار هستند و هم با فقدان پوشش نهادهایی که متولی مساعدت های اجتماعی هستند مواجه هستیم (مصاحبه شونده شماره ۱).

یکی دیگر از عوامل که به سیاست های نظام تأمین اجتماعی برمی گردد شرایط آسان احراز و برقراری مستمری است که افراد با گذراندن فرآیندی می توانند به آن دست یابند. در نتیجه مدیران معتقد بودند که نمی توانیم به این موضوع صرفاً بدبینانه نگاه کنیم. چون این افراد در درون خود قبول دارند که کاری

می‌کنند اشتباه است ولی خوب چاره‌ای ندارند و راه معیشت و شغلی ندارند و حتی زمانی که فرد طلاق صوری می‌گیرد از خیلی از حمایت‌های قانونی خود محروم می‌گردد اما ناگزیر هستند که این کار را انجام دهند. از نظر مدیران این اشتباه است که بگوییم انسان‌ها به خاطر دزدی و سوء استفاده این کار را می‌کنند (مصاحبه شونده شماره ۲). از سویی دیگر مدیران رفتارهای فرصت طلبانه را نیز یکی دیگر از دلایل طلاق صوری می‌دانستند. مدیران عنوان کردند دولت با تصویب قانونی با نام قانون حمایت خانواده و اجرای آن از سوی سازمان‌های حمایتی، چون سازمان تأمین اجتماعی که باعث شده است خانم‌های مطلقه مورد حمایت قرار گیرند. البته از سویی دیگر حمایتی بودن این قانون باعث زیاد شدن این مسئله نیز گردیده است، ولی این قانون بین اقشاری مورد سوء استفاده قرار گرفت، و به عبارتی قانون را دور زدند، تا اقدام به معافیت سربازی فرزندان‌شان کنند. اما بعد از معافیت هم همچنان دریافت مستمری آنان ادامه دارد. به عبارتی می‌توان گفت قانون مورد سوء استفاده برخی از فرصت طلبان قرار گرفته است (مصاحبه شونده شماره ۱). برخی از مدیران معتقدند رسانه‌ها در اطلاع‌رسانی به افراد در خصوص شرایط اخذ مستمری نقش دارند. مدیران بر این باورند با پیشرفت تکنولوژی و با به وجود آمدن انواع وسایل ارتباطی انسان‌ها در معرض خطر بیشتری هستند. رسانه‌ها با اطلاع رسانی باعث شدند افراد بیشتری از این مسئله باخبر شوند و مورد سوء استفاده و از سویی دیگر باعث افزایش طلاق صوری در جامعه شده است (مصاحبه شونده شماره ۵).

فرایندهای خلاء موجود در سیستم تأمین اجتماعی که باعث به وجود آمدن و افزایش مسئله طلاق های صوری

فقدان نظام جامع آماری در حوزه نظام اجتماعی و تأمین اجتماعی

فقدان نظام جامعه آماری در حوزه دارائی‌ها

ناکافی بودن شرایط دریافت مستمری

قوانین جزیره‌ای بین دستگاه‌ها

تصویب قانون حمایت خانواده

عدم پیش‌بینی راهکارهای پیشگیرانه برای جلوگیری از رفتارهای سوء استفاده‌گرانه

از دید مدیران فقدان نظام جامع آماری در حوزه نظام اجتماعی و تأمین اجتماعی و دارائی‌های افراد و یا حتی گنجانده نشدن این موضوع در قانون، از آن جهت مورد اشاره قرار گرفت که هیچ سامانه‌ایی وجود ندارد که ویژگی‌های مثل درآمد و شغل افراد در آن ثبت شده باشد که وضعیت مالی و دارائی‌های افراد مشخص شود به خاطر همین افراد خیلی راحت اقدام به طلاق صوری جهت گرفتن دریافت مستمری می‌کنند. از سوی دیگر از دید مدیران شرایط کافی نیز برای دریافت مستمری وضع نشده است. به عبارتی بررسی امکانات مالی مستمری‌بگیران و شرط نیازمندی آنان نه قابل دسترسی است و نه جزء شرایط برقراری

مستمری است، فقط شرط عدم ازدواج و اشتغال ذکر شده است. در نتیجه افرادی که اشتغال دارند، اما امنیت شغلی ندارند و مبالغ حقوق دریافتی آنان کمتر از میزان مبالغ مستمری والدین می‌باشد می‌تواند این موضوع برای دریافت مستمری برای آنان وسوسه‌انگیز باشد (مصاحبه شونده شماره ۱) . قوانین جزیره‌ای بین دستگاه‌ها نیز از آن جهت مورد تأکید مدیران قرار گرفت که مجموعه قوانین متعددی وجود دارد که به واسطه طلاق یک سری امتیازها به فرد تعلق می‌گیرد که این موضوع باعث دامن زدن به طلاق صوری و دریافت مستمری می‌گردد. برای مثال گاهی افراد به علت معافیت فرزند از سربازی اقدام به گرفتن طلاق می‌نمایند و بعد از آن نیز اقدام به گرفتن مستمری والدین متوفی خود هم می‌کند (مصاحبه شونده شماره ۱) .

بنا بر نظر مدیران تصویب و اجرای قانون حمایت خانواده در سال ۹۲ تاکنون سبب شده افراد زیادی با ارائه مدارک رسمی از این قانون سوءاستفاده کنند. البته نگاه قانون‌گذار حمایتی و دلسوزانه بوده اما در حقیقت این قانون‌گذار است که راه را برای این افراد فراهم نموده است. چون مواردی بوده که با مستندات، طلاق صوری آنان اثبات شده و سازمان اقدام به قطع حقوق آنان نموده، ولی متأسفانه دیوان عدالت اداری اقدام به صدور رأی جهت گرفتن حقوق نموده و سازمان ملزم به اجرای رأی می‌باشد و البته از نگاه مدیران در مواردی افراد به دلایل آسیب‌های اجتماعی و اعتیاد شوهر و برای ادامه زندگی در کنار خانواده و حفظ بنیان خانواده اقدام به طلاق صوری نموده و مجبور به گرفتن حقوق می‌شوند. (مصاحبه شونده شماره ۴)

از منظر مدیران متأسفانه هیچ‌گونه راهکاری از سوی مسئولان تأمین اجتماعی جهت جلوگیری از سوءاستفاده از چگونگی دریافت مستمری پیش‌بینی نشده است. مدیران عنوان کردند اگر مانند قانون فرزندان ذکور سقفی از نظر سن و... برای این موضوع تعریف شود، تا حدودی این مسئله مهار و کاهش می‌یابد. و یا حتی در صورت طلاق درصد مشخصی از آن به بازمانده مطلقه پرداخت گردد نه به صورت کامل (مصاحبه شونده شماره ۴).

پیامدهای طلاق صوری جهت دریافت مستمری در تأمین اجتماعی

ایجاد عدم توازن منابع و مصارف

هدر رفت سرمایه اقتصادی

کاهش درآمد

افزایش هزینه‌های سازمان تأمین اجتماعی

در خصوص عدم توازن منابع و مصارف مدیران سازمان تأمین اجتماعی معتقد بودند این سازمان یک صندوق بیمه‌ای است که در معنی علمی آن یعنی توازن منابع و مصارف می‌باشد. و عنوان کردند سازمان تأمین اجتماعی هم درآمد دارد و هم مصارف. حالا زمانی که هر قاعده و مقرری جدیدی که ایجاد شود و

سازمان تأمین اجتماعی به ازای آن درآمدی ایجاد نکند یعنی خلاف اصول صندوق و منابع و مصارف عمل شده است و باعث برهم خوردن توازن می‌شود. سازمان تأمین اجتماعی در بحث طلاق صوری منابعی به صندوق اضافه نکرده است. این سازمان یک نرخ به نام پایداری صندوق و محاسبات اکچوئری دارد که در زمان محاسبه نرخ حق بیمه همه آیت‌های طول عمر و مدت دریافت مستمری و فعال بودن پرونده دخیل هستند و وقتی کسی با طلاق صوری پرونده‌ای را فعال می‌کند پرونده‌ای که برای مثال باید ۳۰ سال برقرار شود تبدیل به ۷۰ سال می‌گردد یعنی افراد در سنین بالا هم اقدام به گرفتن مستمری از این طریق می‌نمایند. بنابراین بر اساس دیدگاه مدیران طلاق صوری برای صندوق تأمین اجتماعی مخاطره‌آمیز است، چون میانگین مدت پرداخت مستمری را افزایش می‌دهد و موازنه مصارف و منابع را به هم می‌ریزد و اصول محاسبات بیمه‌ای سازمان را به هم می‌ریزد (مصاحبه شونده شماره ۳). در خصوص هدر رفت سرمایه سازمان تأمین اجتماعی نیز مدیران عنوان کردند که خروج سرمایه از سازمان از جمله اگر از قالب واقعی اش خارج شود مضر می‌باشد. وظیفه سازمان تأمین اجتماعی حمایت کردن از بیمه‌شدگانی است که سالیان سال در ضمن اشتغال به کار، سرمایه‌ای را وارد سازمان می‌نمایند تا در زمان موعود بتوانند از تعهدات سازمان استفاده نمایند، اما وقتی مسائلی مانند طلاق‌های صوری پیش می‌آید باعث هدر رفت سرمایه در سازمان می‌گردد و این هدر رفت سرمایه در سطح کلان و درازمدت آثار بسیار جبران‌ناپذیری بر سازمان خواهد داشت (مصاحبه شونده شماره ۱).

در مورد کاهش درآمد و افزایش هزینه‌های سازمان تأمین اجتماعی نیز مدیران بیان داشتند که طلاق صوری باعث افزایش تعداد مستمری‌بگیران، افزایش پرداختی‌ها، افزایش مصارف سازمان، در نتیجه کاهش درآمدهای بیمه‌ای و افزایش هزینه‌های سازمان و در نتیجه ورشکستگی سازمان می‌گردد.

راهکارها جهت جلوگیری از افزایش طلاق‌های صوری

اجرای دقیق سیاست‌های کلی

ریشه‌یابی علت طلاق صوری

استفاده از صاحب نظران

همکاری با نهادهای مربوطه به منظور پیشگیری از رفتارهای سوءاستفاده‌گرایانه

احیاء شرایط تمکن مالی

دقت و توجه لازم در خصوص پذیرش طلاق‌های توافقی

اصلاح و بازنگری قوانین

مدیران در خصوص اجرای دقیق سیاست‌های کلی معتقد بودند در سیاست‌های کلی رهبری، بندی بود که تمام قوانین بایستی پیوست تأمین اجتماعی داشته باشند به عبارتی هر قانونی قبل از تصویب باید تأثیرات مثبت و منفی آن در تأمین اجتماعی بررسی گردد و این یک گام به جلو و کمک‌کننده است و بند دیگر این

بود که باید منابع و مصارف صندوق‌ها رعایت گردد بنابراین اجرای دقیق سیاست‌های کلی یکی از عوامل تأثیرگذار در طلاق صوری و دریافت مستمری می‌باشد. مدیران در خصوص ریشه‌یابی علت طلاق صوری بر این باور بودند که چون طلاق صوری خودش علت نیست بلکه معلول است، در نتیجه باید ابعاد و دلایل طلاق صوری مورد بررسی و ریشه‌یابی قرار گیرد. مدیران تأمین اجتماعی معتقد بودند که سازمان تأمین اجتماعی یک بنگاه اقتصادی و سودآوری نیست و هدف سازمان این است که از طریق اقتصادی، مسائل اجتماعی و آسیب‌هایی که در آینده یک خانواده و یک جامعه رو تهدید می‌کند را سامان‌دهی کند. در نتیجه باید بررسی کرد که علل طلاق‌ها چه بوده و اینکه چه تعدادی از روی نیاز بوده و چه تعداد از روی حرص و طمع بوده بنابراین یک نسخه واحدی نمی‌توان ارائه داد (مصاحبه شونده شماره ۲). مدیران معتقد بودند به این موضوع نمی‌توان به صورت فردی نگریست. سازمان با یک خانواده‌ی عظیم، حدود ۴۰ میلیون بیمه‌شده مواجه است و برای ارائه راهکار، آنان مدعی بودند باید از صاحب‌نظران از جمله افراد خبره بازنشسته و اسبق سازمان، روانشناسان و جامعه‌شناسان استفاده نمود. همچنین با نهادها و ارگان‌های حمایتی و مجلس و کمیسیون‌های اجتماعی مجلس هماهنگی‌های لازم به عمل آید تا موضوع به صورت ریشه‌ای پیگیری گردد (مصاحبه شونده شماره ۲). در خصوص همکاری با نهادهای مربوطه به منظور پیشگیری از رفتارهای سوءاستفاده‌گرایانه، عنوان کردند صرفاً برای کاهش این مسائل نیز نمی‌توان فقط به فکر ضرر و زیان سازمان بود، بلکه باید با هماهنگی دادگاه‌های خانواده علل طلاق صوری به منظور بازبینی قوانین مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد. همین‌طور مدیران عنوان کردند صندوق‌های اجتماعی می‌توانند با هماهنگی دادگاه‌ها و بررسی و دستیابی به دادگاه‌هایی که در مورد والدین افراد می‌باشد به قاضی پرونده اطلاع داده شود که چنین شبهه‌ای وجود دارد که شاید علت طلاق استفاده از دریافت مستمری باشد تا قاضی در جریان امر قرار گیرد و قاضی با همکاری صندوق و نیروی انتظامی که ضابط قضایی می‌باشد یک بازبینی مجدد جهت کامل شدن تحقیقات در پرونده انجام گیرد تا موضوع روشن‌تر و بعد حکم طلاق صادر گردد (مصاحبه شونده شماره ۴). مدیران راهکارهای دیگری همچون احیاء شرایط تمکن مالی، دقت و توجه لازم در خصوص پذیرش طلاق‌های توافقی در خصوص طلاق صوری عنوان کردند. از جمله مورد دیگری که مدیران به عنوان راهکار آن اشاره داشتند اصلاح و بازنگری قوانین بود.

مشکلات ناشی از طلاق‌های صوری برای زنان

پایمال شدن حق و حقوق زنان

پدیده چندهمسری

آسیب‌های روانی زنان

احتمال خیانت به یکدیگر

ایجاد فساد اخلاقی

الگوی نامطلوبی برای فرزندان

سلب اعتماد به زنان در خانواده
تهدید رابطه‌های عاطفی
به خطر افتادن بنیان خانواده

در خصوص مشکل پایداری شدن حق و حقوق زنان مدیران معتقد بودند در نظام حقوقی موضوعی بنام ارث داریم. کسی که طلاق می‌گیرد خود را از ارث خارج می‌کند و از ارث محروم می‌شوند. از نظر مدیران این خانواده‌ها می‌توانند با پدیده چندهمسری مواجه می‌شوند یعنی طبق قانون اگر طلاق گرفته شود مرد دیگر، الزامی به اجازه همسر برای ازدواج مجدد ندارد و در واقع زن پشتوانه خود را در زندگی مشترک از دست می‌دهد. این عدم اطمینان فرد را از نظر روحی و روانی نابود می‌کند. آثار منفی طلاق صوری گاهی خیلی بیشتر از نفعی است که از دریافت مستمری حاصل زنان می‌شود (مصاحبه شونده شماره ۱).

از منظر مدیران وقتی عقد دائم به عقد موقت تبدیل می‌شود دیگر ضمانت اجرایی وجود ندارد. در نتیجه دست افراد برای هر کاری باز می‌شود و این امکان برای مرد و زن ایجاد می‌شود که از وضعیت موجودشان سوءاستفاده و به هم خیانت کنند و دچار فساد اخلاقی شوند. مدیران از مادر به عنوان ستون و بنیان خانواده یاد کردند و معتقد بودند این گونه از خانواده‌ها، الگوی خوبی برای فرزندان خود نمی‌توانند باشند از نظر اخلاقی فرزندان به خطر می‌افتند و از سویی دیگر در این گونه خانواده‌ها فرزندان در آینده به دنیا خواهند آمد که حاصل ازدواج رسمی نیستند. این مسئله می‌تواند تأثیر منفی در جامعه بگذارد. با توجه به نگاه مدیران سایر اعضای خانواده نیز می‌توانند دید بدی نسبت به مادر پیدا کنند و اعتمادها به وی سلب گردد و حتی ممکن است همسرانشان نیز دیگر او را نپذیرد و حاضر به ادامه زندگی مشترک نگردد و در واقع طلاق صوری، می‌تواند ریشه عاطفی خانواده‌ها را تهدید و از بین ببرد، چون عقد ازدواج جزء عقود است که برای طرفین تعهداتی را ایجاد می‌نماید که جنبه عاطفی هم دارد. همچنین مدیران تأکید داشتند که طلاق صوری می‌تواند باعث شکنندگی و سست شدن خانواده‌ها شود و همچنین تأثیر بدی بر فرزندان و آینده آن‌ها بگذارد و به عبارتی بنیان زندگی این افراد به خطر افتد.

طلاق صوری و پیامدهای اقتصادی آن در سطح کلان برای نظام کشور

طلاق صوری عدم تأثیر بر نظام کلان اقتصادی
تأثیرات اجتماعی
تأثیرات متقابل نظام اقتصادی و نظام خانواده
هدر رفت سرمایه اقتصادی
کاهش نیروی کار
افزایش ازهم‌پاشیدگی خانواده

کاهش مسئولیت‌پذیری
کاهش چشمگیر فرزند آوری
سالخوردگی جمعیت
کاهش سرمایه اجتماعی
رکود اقتصادی

مدیران سازمان تأمین اجتماعی در بیان پیامدهای اقتصادی به پیامدهای اجتماعی طلاق صوری نیز پرداختند. به عبارتی این موضوع نشان‌دهنده‌ی رابطه‌ی تنگاتنگ مسائل اقتصادی و اجتماعی است. برخی از مدیران معتقدند طلاق صوری و دریافت مستمری بر نظام اقتصادی در سطح کلان خیلی نمی‌تواند تأثیرگذار باشد. از نظر مدیران این مسئله بیشترین تأثیر را از نظر اجتماعی دارد تا اقتصادی. برخی نیز به تأثیر متقابل نظام اقتصادی و نظام خانواده اشاره داشتند و عنوان کردند نظام اقتصادی و نظام خانواده بر یکدیگر تأثیرگذار هستند، زیرا از هم‌پاشیدگی خانواده بر اقتصاد جامعه تأثیرگذار است و همین‌طور اگر اقتصاد سالم نباشد تأثیر سوء بر خانواده خواهد گذاشت. مدیران بر این باور بودند که طلاق صوری منجر به هدر رفت سرمایه‌های اقتصادی می‌شود زیرا اگر سرمایه‌های کشور را مانند ظرفی در نظر بگیریم با این هدف که قطره‌قطره آب در آن جمع شوند ولی اگر سوراخی در ته این ظرف ایجاد شود این قطره‌های آن به‌هیچ‌عنوان جمع نمی‌شوند و به هدر می‌رود. از نظر مدیران، تأمین اجتماعی در حوزه اقتصاد، درآمدها و هزینه‌ها را دارد و بر اساس قوانین اجازه هزینه کردن دارد، اما با شیوع طلاق صوری و افزایش آن سازمان‌های حمایتی به خطر می‌افتند، مخصوصاً سازمانی مانند تأمین اجتماعی که عظیم‌ترین سازمان بیمه‌ای کشور بوده و مستقیماً بر اقتصاد کشور تأثیرگذار است.

با توجه به نظر مدیران طلاق صوری منجر به کاهش نیروی کار و کاهش مسئولیت‌پذیری در بین افراد می‌شود. آنان می‌گفتند تقریباً نیمی از جمعیت فعال و جامعه بانوان هستند و طلاق‌های صوری باعث کاهش نیروی کار می‌شود (مصاحبه شونده شماره ۳). مدیران بیان کردند طلاق‌های صوری جامعه را با انبوهی از زنان و مردان مجردی که تعهدی به زندگی مشترک ندارند مواجه می‌کند. این مسئله می‌تواند سبب افزایش ازهم‌پاشیدگی خانواده شود. از دید آنان این مسائل می‌تواند مسائل دیگری مانند کاهش چشمگیر فرزندآوری و مشکلات ناشی از پیری جمعیت و نبود نیروی کار را سبب شوند.

مدیران مدعی بودند هرگاه نظام اجتماعی جامعه‌ای دچار تزلزل و افزایش بی‌اعتمادی و دروغ‌گردد، یعنی به عبارتی جامعه با کاهش سرمایه اجتماعی مواجه شود قطعاً آن جامعه دچار رکود اقتصادی نیز خواهد گردید. (مصاحبه شونده شماره ۲).

اثرات طلاق صوری بر پیکره اجتماعی کشور

فروپاشی بنیان خانواده
رواج فساد اخلاقی
شکسته شدن قبح طلاق
بروز بی عدالتی
کاهش روابط عاطفی
کاهش موالید
سالخوردگی جمعیت
کاهش مسئولیت پذیری
الگوی نامطلوب
زیر پا گذاشتن قانون
افزایش آمار طلاق
کاهش سرمایه اجتماعی

از دید مدیران تأمین اجتماعی مهم‌ترین اثر طلاق صوری این است که باعث متزلزل شدن و از هم پاشیدن و کاهش انسجام خانوادگی و درنهایت این مسئله می‌تواند منجر به فروپاشی بنیان خانواده شود. مدیران معتقد بودند طلاق صوری باعث ایجاد یک سری رفتارهای غیراخلاقی می‌شود، چون برخی از افراد گاهی با تکیه به مستمری والدین، خود را از کنترل عرفی خانواده خارج می‌کنند و خیلی مواقع این‌گونه طلاق‌ها منجر به رجوع مجدد نمی‌گردد و ممکنه به مسائلی روی آوردند که کیان خانواده از هم پاشیده شود. مدیران بر این باور بودند حتی اگر یک نفر باعث رواج فساد در جامعه شود باید احساس خطر کرد، زیرا با افزایش طلاق صوری قبح طلاق شکسته می‌شود (مصاحبه شونده شماره ۴) .

مدیران بیان کردند خیلی اوقات طلاق صوری باعث بروز بی‌عدالتی و اختلال در معیشت دیگران می‌گردد و همچنین باعث ایجاد تنش بین اعضای خانواده می‌شود. برای مثال زنانی که نیاز مالی ندارند ولی اقدام به گرفتن طلاق صوری جهت دریافت مستمری می‌نمایند ، باعث کم شدن حقوق مادر و یا دیگر افرادی که مستحق دریافت این مستمری می‌باشند می‌گردد (مصاحبه شونده شماره ۲) .

مدیران تأکید داشتند زمانی که طلاق برای گرفتن مستمری انجام می‌شود روابط عاطفی هم در خانواده تحت تأثیر مسائل اقتصادی قرار می‌گیرد. همین‌طور به خاطر موقت بودن عقدها روزه‌روز تعداد زادوولد کمتر می‌شود و در آینده اکثر افراد که حاصل این زندگی‌ها هستند بدون داشتن خواهر و برادر باید زندگی کنند و در واقع تک فرزندی رواج بیشتری پیدا می‌کند. از نظر مدیران این مسائل می‌تواند سالخوردگی جامعه را دامن بزند ، که این مسئله برای جامعه از نظر اجتماعی خطرناک است . همچنین مدیران مدعی بودند طلاق صوری منجر به بی‌تعهدی افراد و در پی آن به خطر افتادن بنیان خانواده خواهد داشت.. بی‌مسئولیتی والدین الگوی نامطلوبی برای فرزندان و به خطر افتادن نسل‌های آینده از نظر اخلاقی می

باشد. این مساله سبب یادگیری فرزندان می شود و احتمالاً فرزندان در آینده دست به همچنین رفتاری بزنند. مدیران عنوان کردند این مسئله یعنی طلاق صوری علاوه بر عدم پابندی به قوانین جامعه منجر به افزایش آمار طلاق در جامعه می شود، که این امر نامطلوب است (مصاحبه شونده شماره ۱). مدیران اشاره داشتند طلاق صوری باعث کاهش سرمایه اجتماعی می شود زیرا این مسئله حاصل تقلب و کلاه برداری و پیامدهایی همچون کاهش اعتماد عمومی را در پی خواهد داشت.

درمجموع از منظر مدیران طلاق صوری منجر به بر هم خوردن آرامش جامعه و خانواده ها و همچنین افزایش ناامنی در ازدواج ها می گردد.

بحث و نتیجه گیری

نتایج پژوهش حاضر نظریه گیدنز را در خصوص انواع گوناگون از شکل های خانواده در جوامع مختلف را تأیید می کند. بر اساس مباحث نظری پژوهش، گیدنز معتقد است در بیشتر کشورهای جهان سوم، تغییرات گسترده ای در خصوص شکل های خانواده در حال وقوع است که منشأ این تغییرات پیچیده است. در نمونه های مورد مطالعه این پژوهش نیز، طلاق صوری نتایج یافته های پژوهش حاضر نسبت بین طلاق صوری و پایمال شده حق و حقوق زنان را تأیید کرد. همان طور که مباحث نظری آمده است با ازدواج موقت رابطه ای تورات میان زن و شوهر برقرار نمی گردد، اگر مرد فوت کند، زن دیگر از او ارث نمی برد. در این پژوهش نیز با توجه به مقوله ای محوری «پایمال شدن حقوق زن» زنان در صورت فوت همسر از مهریه و ارث محروم بودند شکل جدید و نوظهوری از خانواده ای امروزی اس با توجه به پیشینه ی پژوهش نتایج پژوهش حاضر نتایج یافته های پژوهش اعتمادی فر را در خصوص ازدواج ها و طلاق های کاسب کارانه در ایران تأیید می کند. چون نتایج پژوهش حاضر مانند پژوهشی که اعتمادی فر انجام داد نشان داد که طلاق والدین برای معافیت سربازی فرزند و دریافت مستمری بوده است که آن را طلاق های کاسب کارانه نیز نامید. وی عنوان می کند طلاق های کاسب کارانه هرچند قانونی هستند اما نشانی از جان و روح حقوق ندارند؛ و بیان می کند در جامعه امروزی نهادهای تخصصی که باید امکان رفع نیازها را فراهم کنند از کارکرد خود دور شده اند و این خود سبب دور زدن حقوق و قانون می گردد. همان طور که در بالا هم ذکر شد مقوله محوری «نیاز مالی به دلیل شرایط زن یا همسر» که می تواند به دلیل بیکاری و کاهش درآمد همسر شوهر» باشد، نشان داد یکی از دلایل دور زدن حقوق رسمی، ضعف کارکردی سازمان های مسئول اشتغال زایی بوده است.

با توجه به پیشینه ی پژوهش، نتایج پژوهش حاضر با نتایج یافته های پژوهشی که توسط معروفی و مرادی انجام دادند همسو بود زیرا آنان نیز به پایمال شدن حق و حقوق زنان و همچنین به نقش فشارهای اقتصادی در طلاق صوری نیز اشاره داشتند.

از نظر مدیران سازمان تأمین اجتماعی دلایل عمده طلاق صوری به عوامل اقتصادی، اجتماعی، سیاست‌های نظام تأمین اجتماعی، فقدان پوشش نهادهای متولی مساعدت‌های اجتماعی، رفتارهای فرصت‌طلبانه و سودجویانه و نقش رسانه مربوط می‌شود. از دید مدیران تأمین اجتماعی خلاءهایی در سیستم تأمین اجتماعی وجود دارد که باعث به وجود آمدن و افزایش طلاق صوری و دریافت مستمری شده است، عواملی همچون فقدان نظام جامع آماری در حوزه نظام اجتماعی و تأمین اجتماعی، فقدان نظام جامعه آماری در حوزه دارائی‌ها، ناکافی بودن شرایط دریافت مستمری، قوانین جزیره‌ای بین دستگاه‌ها، تصویب قانون حمایت خانواده، عدم پیش‌بینی راهکارهای پیشگیرانه برای جلوگیری از رفتارهای سوءاستفاده‌گرانه، از جمله پیامدهای طلاق صوری می‌باشند. مجموع پاسخ‌های مدیران تأمین اجتماعی در خصوص پیامدهای طلاق صوری و دریافت مستمری شامل ایجاد عدم توازن منابع و مصارف، هدر رفت سرمایه اقتصادی، کاهش درآمد و افزایش هزینه‌های سازمان تأمین اجتماعی بودند.

مدیران سازمان تأمین اجتماعی در بیان پیامدهای اقتصادی به پیامدهای اجتماعی طلاق صوری نیز پرداختند. به عبارتی این موضوع نشان‌دهنده‌ی رابطه‌ی تنگاتنگ مسائل اقتصادی و اجتماعی است. در مجموع مدیران به پیامدهایی همچون طلاق صوری عدم تأثیر بر نظام کلان اقتصادی، تأثیرات اجتماعی، تأثیرات متقابل نظام اقتصادی و نظام خانواده، هدر رفت سرمایه اقتصادی، کاهش نیروی کار، افزایش از هم پاشیدگی خانواده، کاهش مسئولیت‌پذیری، کاهش چشمگیر فرزند آوری، سالخوردگی جمعیت، کاهش سرمایه اجتماعی، رکود اقتصادی اشاره کردند. مدیران در خصوص طلاق صوری به تأثیرات اجتماعی همچون فروپاشی بنیان خانواده، رواج فساد اخلاقی، شکسته شدن قبح طلاق، بروز بی‌عدالتی، کاهش روابط عاطفی، کاهش مولید، سالخوردگی جمعیت، کاهش مسئولیت‌پذیری، الگوی نامطلوب، زیر پا گذاشتن قانون، افزایش آمار طلاق و کاهش سرمایه اجتماعی اشاره کردند.

پیشنهادات:

- ۱- سیاست‌گذاری در خصوص رفع بحران بیکاری از سوی مسئولان و مدیران انجام گیرد.
- ۲- پوشش نظام‌های حمایتی تأمین اجتماعی در سطح جامعه صورت گیرد.
- ۳- سیاست‌های نظام تأمین اجتماعی در جهت هرگونه رفتارهای سوءاستفاده‌گرانه کارآمد شوند.
- ۴- از رسانه‌ها در جهت اطلاع‌رسانی پیامدهای منفی طلاق صوری برای خانواده‌ها استفاده شود.
- ۵- جهت شناسایی وضعیت افراد واجد شرایط مستمری‌بگیری سامانه راه‌اندازی شود.
- ۶- از صاحب نظران از جمله افراد خبره بازنشسته و اسبق سازمان، روانشناسان و جامعه‌شناسان پیرامون طلاق صوری استفاده شود.

- ۷- در خصوص پذیرش طلاق‌های صوری از سوی نهادهای مربوطه دقت و توجه لازم صورت گیرد.
- ۸- دولت می‌تواند با هماهنگی سایر نهادها در جهت کاهش طلاق‌های صوری گام بردارد.
- ۹- سازمان‌های مربوطه می‌توانند با تدوین قوانین و پیگیری مستمر، امکان سوءاستفاده افراد از طلاق صوری را به حداقل برسانند.
- ۱۰- قوانین مربوط پیرامون طلاق صوری بازنگری و اصلاح شوند.

تشکر و قدردانی

این مقاله برگرفته از رسال دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران غرب می باشد. بدینوسیله از اساتید راهنما و مشاور و تمامی کسانی که در انجام این پژوهش همکاری داشتند تشکر و قدردانی می گردد.

تعارض منافع :

بنا بر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است .

منابع

۱. Takaffoli M, Sabzi Khoshnam M. Family welfare policies in iran, comparative study of development programs. *Quarterly Journal of Social Work*. 2015;4(1):38-51.
۲. Veiskarami H, Arasteh S, Ekrami Z. Examining the Impact of Self-Efficacy Training on the Life Expectancy and Future Outlook of Divorced Women. *Quarterly Journal of Social Work*. 2023;12(2):22-31.
۳. Janjani P, Momeni K, Amiri N, Moradi A. The experience of marital distress in the perceptual world of women; Case study: Tohid clinic of Kermanshah. *Family Counseling and Psychotherapy*. 2019;9(1):173-96.
۴. Karimi Y, Almasi S, Mohammadi R, Fazeli H. A phenomenological inquiry of the divorce contexts among divorced individuals. *Clinical Psychology Studies*. 2017;7(25):191-211.
۵. Hemmati R, Karimi Z. Divorced Women and Family Supervision Experience: A Qualitative Study (Case study: divorced family-headed women of Farsan. *Women Studies*. 2018;9(24):181-211.
۶. Niazi M, Askari Kaviri A, Almasi E, Norowzi M, Nourani E. Ultra-analysis of studies and researches about divorce relevant factors in Iran for the period of 1386-1396. *Women's Studies Sociological and Psychological*. 2018;15(4):177-202.

- .۷ Alimondegari M, Ghazi Tabatabaie M, Hani Sadati SM. Examining a Theoretical-Conceptual Model of Tendency to Divorce among Couples Resided in Tehran City. *Population Studies*. 2016;2(1):61-93.
- .۸ Meshki M, Shahghasemi Z, Delshadnoghi A, Moslem A. The Survey of Condition and Related Factors to Divorce from Divorced Couples' Viewpoint of Gonabad City in 2009-2010. *Journal of Gonabad University of Medical Sciences Ofogh-e-Danesh*. 2011;17(1):35-44.
- .۹ Asadyan A, Sadaghat K. Sociological explanation of social factors effective on divorce (the case of Ghaemshahr city). *Journal of Applied Sociology*. 2014;25(2):97-116.
- .۱۰ Askari-Nodoushan A, Shams Ghahfarokhi M, Shams Ghahfarokhi F. An analysis of the socioeconomic characteristics of divorce in Iran. *Strategic Research on Social Problems*. 2019;8(2):1-16.
- .۱۱ Dargahi H, Ghasemi M, Beiranvand A. The Impacts of Economic and Social Factors on Divorce Rate in Iran with Emphasis on Business Cycles, Women's Education and Employment. *Journal of Economics and Modeling*. 2019;9(4):95-120.
- .۱۲ Sadeghi R. Youth's Assessment of the Consequences of Divorce and its Effects on Tendency to Divorce in Tehran City. *Strategic Studies on Youth and Sports*. 2018;16(38):205-22.
- .۱۳ Etemadifard M, Najmi A. Business-Minded Marriages and Divorces in Iran (A Sociological Study of Legal Form in Institution of Family). *Sociological studies (former social science letter)*. 2021;28(1):117-39.
- .۱۴ Moradi HMF. Formal divorce in terms of religious jurisprudence and Iranian law. *History and civilization studies of Iran and Islam*. 2020;15(5):66-73.
- .۱۵ Wang J, Fu A. Till death, purchase of another house, or occurrence of other events do us part: interests-oriented fake divorce cases in China. *Journal of Divorce & Remarriage*. 2019;60(2):152-70.
- .۱۶ Guannan L. The Legal Effect and Procedural Control of the Colluded Mendacious Divorce. *China Legal Sci*. 2018;6:99.
- .۱۷ Ekawati S, Purwaningsih SB, Rosnawati E. An Overview of Marriage Status Using Fake Divorce Certificates. *Academia Open*2021. p. 10.21070/acopen. 5.2021. 732-10./acopen. 5.2021. 732.
- .۱۸ Ramdani W, Susanto YA, Kamelia L, Rifada RM, editors. Study of Telescop And E-Tara: Online Application For Detecting The Authentic And Fraud Divorce Certificates In Religious Court. 2021 7th International Conference on Wireless and Telematics (ICWT); 2021: IEEE.
- .۱۹ Giddens A. *Sociology*. Tehran: ni; 1997.
- .۲۰ hedayatollah S. *Social deviations*. 31, editor. Tehran: Avay noor; 1386. 129 p.
- .۲۱ Kothari M. *Theories of social anomie*:

Salman; 1386. 19 p.

.۲۲ Bernards J. Income on social studies: Ni publication; 1352 1396. 40-56 p.

.۲۳ Goode W. Family and society: Book translation and publishing company;
1352. 248 p.